

**ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ НА
НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ (друга
половина XX ст. – поч. XXI ст.)**

Стаття присвячена впливу етнополітичних процесів на діяльність християнських конфесій загалом, і громад Євангельських Християн-Баптистів зокрема, в період радянського тоталітарного режиму та в постколоніальній Україні. Проаналізовано деструктивний вплив тоталітарного режиму на діяльність громад Євангельських Християн-Баптистів в радянський період. Показано динаміку змін етнополітичних процесів щодо протестантських громад в постколоніальній Україні.

Ключові слова: етнополітичні процеси, Україна, громада Євангельських Християн-Баптистів, етнічна та релігійна міжконфесійна політика, толерантність, держава, тоталітаризм.

Статья посвящена влиянию этнополитических процессов на деятельность христианских конфессий в общем, и общин Евангельских Христиан-Баптистов в частности, в период советского тоталитарного режима и в постколониальной Украине. Проанализированы деструктивное влияние тоталитарного режима на деятельность общин Евангельских Христиан-Баптистов в советский период. Показано динамику изменений этнополитических процессов в отношении протестантских общин в постколониальной Украине.

Ключевые слова: этнополитические процессы, Украина, община Евангельских Христиан-Баптистов, этническая и религиозная межконфессиональная политика, толерантность, государство, тоталитаризм.

The article is devoted to the influence of ethnopolitical processes on the activities of Christian faiths in general, and communities of Evangelical Christian Baptists in particular, during the Soviet totalitarian regime and in post-colonial Ukraine. The destructive influence of the totalitarian regime on the activities of the communities of Evangelical Christian Baptists in the Soviet period is analyzed. The dynamics of changes in ethnopolitical processes in relation to Protestant communities in post-colonial Ukraine is shown.

Key words: *ethnopolitical processes, Ukraine, Evangelical Christian Baptist community, ethnic and religious inter-confessional politics, tolerance, state, totalitarianism.*

Вплив етнополітичних процесів на діяльність християнських конфесій загалом, і громад Євангельських Християн-Баптистів зокрема, є актуальною темою історичної, політологічної та релігієзнавчої науки. Хоча релігійні протестантські громади і не втручаються у політику, але вони беруть хоча і опосередковано, участь у політичному житті України. Адже їхні вірні, які є представниками певних етнічних груп, мають суспільно-політичні погляди, які зазвичай співпадають з поглядами політичних сил або громадських організацій. Також це проявляється у співпраці керівництва протестантських церков з державними органами, організаціями, політичними партіями тощо. Ця співпраця не завжди була є і буде конструктивною, адже окремі політичні сили намагаються під релігійними гаслами, прикриваючись християнськими цінностями та інтересами етнічних громад пропагувати партійні та приватні інтереси, таким чином шкодячи іміджу Християнської Церкви.

У зв'язку з цим, головною метою дослідження є порівняльний аналіз впливу етнополітичних процесів на діяльність громад Євангельських Християн-Баптистів в тоталітарні часи і постколоніальній Україні. Для досягнення поставленої мети є доцільним вирішення таких дослідницьких завдань: стисло охарактеризувати наукові напрацювання з цієї проблематики;

проаналізувати вплив етнополітичних процесів на діяльність громад Євангельських Християн-Баптистів в період радянського тоталітаризму; показати динаміку змін етнополітичних процесів щодо християнських громад в постколоніальній Україні.

На науково-аналітичному рівні дослідження цієї важливої проблеми лише розпочалося. Першими дослідниками, які надавали важливості показу впливу етнополітики на релігію загалом, і протестантські громади ЄХБ зокрема, були радянські історики. Звісно, що вони схвально відносилися до різноманітних форм і методів впливу на релігійні організації з метою їх одержавлення [12]. Сучасні дослідники переосмислили і по-новому оцінили роль етнополітичних процесів в релігійному житті постколоніальної України та показали як конструктивну співпрацю державних органів, політичних рухів з християнськими релігійними конфесіями України, так і деструктивні чинники цієї проблеми [5, 7, 8, 18].

Гірким прикладом деструктивного впливу державних органів на релігію загалом, і християнські конфесії зокрема, які не мали певного етнічного забарвлення, стали часи радянського тоталітаризму ХХ ст., коли ініційоване з боку державних органів об'єднання протестантських релігійних громад під егідою ВРЄХБ (Всесоюзна Рада Євангельських Християн-Баптистів) перетворили Церкву на підконтрольну організацію органам спецслужб. Спочатку все робилося нібито в інтересах громад та віруючих. Ще восени 1944 р. з ініціативи контролюючих органів тоталітарної держави були зібрані лідери євангельських християн і баптистів для проведення наради, на якій було прийнято рішення про об'єднання двох протестантських церков в єдиний Союз Євангельських Християн-Баптистів, а у 1945 р. до нього були приєднані християни віри євангельської (п'ятидесятники) [11, с. 10-11].

Керівництво офіційно зареєстрованої організації Всесоюдної Ради Євангельських Християн-Баптистів повністю контролювалося та звітувалося перед Уповноваженим у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР П. Вільховим. Так, за даними архівної інформації після створення

провладного ВРЄХБ протягом 1945 і до кінця правління Сталіна, офіційно не відкрилося жодного молитовного будинку, а лише тисячі були закриті. Головною причиною такої політики щодо віруючих, було небажання влади ділити свій вплив на настрої громадян з сектантами [17, арк. 172].

У період «хрущовської відлиги» внутрішня і зовнішня сутність тоталітарної системи залишилася незмінною. Гостро посилювався тиск з боку Ради у справах релігій і КДБ на керівників релігійних об'єднань, в тому числі і на керівництво Союзу Євангельських Християн-Баптистів. Саме під його впливом Всесоюзна Рада ЄХБ (ВРЄХБ) у 1960 р. прийняла документи, а саме положення про ВРЄХБ і «Інструкційний лист старшим пресвітерам». Зокрема, в них від імені ВРЄХБ вимагалось не залучати дітей на молитовні зібрання, довести до мінімуму хрещення молоді до 30 років, при цьому новонаверненим встановлювався випробувальний термін не менше 2-3 років, а учнів, студентів і військовослужбовців взагалі охрещувати заборонялося. Не дозволялося допускати на проповіді членів інших громад тощо [14, с. 350-351].

«Інструкційний лист» призвів до внутрішнього розколу Церкви ЄХБ. Весною 1961 р. пресвітер незареєстрованої Узловської церкви Г.К. Крючков вперше поставив перед членськими зборами питання про необхідність створення Ініціативної групи, яка мала закликати до спільних дій у справі захисту істини і скликання Всесоюзного з'їзду ЄХБ. Члени руху опору антицерковній політиці тоталітарного режиму висунув свою програму діяльності церкви, головними пунктами якої були: проповідь Євангелія, яка не обмежувалася би стінами молитовних будинків; посилення уваги до релігійного виховання дітей; покаяння й освячення віруючих; безумовне впровадження життя принципу відділення церкви від держави. Щоби ізолювати Оргкомітет від понад 200 тисяч віруючих, радянська влада дозволила функціонерам ВРЄХБ провести в 1963 р. довгоочікуваний з'їзд, за який так ратували «ініціативники», але вже без їх участі. На ньому реакційно

конформістські документи 1960 р. були відмінені й прийнятий новий статут Союзу ЄХБ, який був більш кращим за попередній [14, с. 351-352].

Принцип «випускання пари» допоміг владі опанувати ситуацією і направити розвиток подій у необхідне для неї русло. Протистояння серед віруючих було лише на руку компартійного режиму, воно допомагало йому контролювати події, утихомирювати одних і репресувати інших. Проте прибічники змін і становлення в середовищі євангельських християн-баптистів теж не сиділи склавши рук. Так, послідовники Оргкомітету, перетвореного у Раду Церков, у 1965 році створили свій Союз із певною організаційною ієрархією, який почав активно діяти і конкурувати зі структурами підпорядкованими ВРЄХБ [1, с. 1-8]. Проте, зрозумівши, що взаємопоборювання в середовищі євангельських християн-баптистів не тільки їх ослабить, але може призвести до самознищення, вже з середини 60-х років ХХ ст. ВРЄХБ розпочала здійснювати трохи запізнілі спроби об'єднати в єдине ціле євангельських християн-баптистів. Зокрема, на з'їзді 1966 р. декілька керівників ВРЄХБ публічно просили прощення за минулі помилки і гріхи [14, с.352].

Проте всі ці кроки так і не привели до єднання, а тим часом радянський тоталітарний режим продовжував переслідувати євангельських християн-баптистів. Саме тому 16 травня 1966 р. відбулася унікальна для тих часів подія – мирна демонстрація прихильників Ради Церков загальною чисельністю 500 чоловік біля будівлі ЦК КПРС у Москві. Демонстранти вимагали від влади припинити репресії. Під впливом руху за незалежність церкви від держави, режим вже з другої половини 60-х років ХХ ст. поступово почав послаблювати тиск на офіційно зареєстровані громади євангельських християн-баптистів. Молитовні збори почали відвідувати підлітки, до проповіді допускалися пересічні члени і представники інших громад [14, с. 353].

Влада продовжувала репресії щодо віруючих і у 70–80-х рр. ХХ ст. Як свідчить А. Руденко, всього за 25 років через табори пройшли понад 2000

учасників руху, окремі по 5-6 разів. Відстоявши в цій героїчній боротьбі один з головних євангельсько-баптистських принципів – відділення церкви від держави, багато «ініціативників» почали фактично йти проти інших, не менш важливих – демократизму внутрішнього облаштування церкви і свобод совісті для всіх. У цьому відіграв свою роль комплекс ідеологічної нетерпимості, привнесений у свідомість людей за довгі роки панування сталінського тоталітарного режиму і його наступних модифікацій. У свою чергу, керівництво ВРЄХБ перенесло ідейне спрямування на відділення віруючих від зовнішнього світу, і всього з ним пов'язаного [14, с. 353-354].

Внутрішньоцерковні події 60-х рр. ХХ ст., які були спровоковані спецслужбами КДБ та призвели до розколу громади ЄХБ відбулися на становищі та діяльності Церкви ЄХБ і в період постколоніалізму, вище керівництво розколотої громади (ВРЄХБ і Ради Церков) так і не змогло примиритися і об'єднатися в єдиний союз.

В сучасних умовах, коли Українська держава знаходиться в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією (далі – РФ) протестантські громади як і їхні члени не можуть позбутися впливу офіційної політики на релігійну конфесію, що впливає на їхню місію та спосіб життя, дозвілля. На нашу думку, слід зменшити до мінімуму деструктивний вплив політики на релігію, за якої провідні конфесії повністю не розчинилися б у суспільно-політичних рухах, а самі об'єднання не перетворилися на державні організації.

Найбільшою небезпекою для етноконфесійного миру є намагання РФ та її п'ятої колони – проросійських політичних партій та рухів, зокрема «Опозиційного блоку» та «Українського вибору», дестабілізувати ситуацію в Україні за сприяння Української Православної Церкви Московського Патріархату (далі – УПЦ МП). За даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України і Служби безпеки України 26 липня 2016 р. російські спецслужби здійснили спробу використати Хресну ходу УПЦ МП для дестабілізації ситуації в Україні. За інформацією спецслужб України,

мета таких дій – радикалізація міжконфесійної ворожнечі та поглиблення розколу суспільства на релігійному підґрунті [16].

Деструктивна політика УПЦ МП проявляється в намаганні пропагувати в своїх проповідях ідеологічну доктрину РФ – «русский мир». Жахливі наслідки цієї ідеології стали очевидні під час окупації російсько-терористичними військами частини Донбасу, де вони разом з посібниками-сепаратистами не тільки переслідували громадян України за релігійною ознакою, а й вчиняли злочини проти людяності. Оскільки грабували, катували та вбивали мирних мешканців лише за те, що останні просто не були приналежними до УПЦ МП та визнавали Україну своєю Батьківщиною. Перші звістки про вбивства віруючих за свої релігійні та національні переконання з'явилися невдовзі після захоплення терористами Слов'янська в 2014 р.[4, с. 216]. За свідченням Керівника Всеукраїнського Союзу Церков Християн Віри Євангельської України Михайла Паночка, від рук сепаратистів загинули два диякони церкви ХВС «Преображення Господнє» м. Слов'янськ, а також двоє синів пастора цієї церкви Олександра Павенка [13]. Це вбивство в засобах масової інформації наводиться в якості одного з головних прикладів переслідування релігійних меншин з боку російсько-терористичних військ на окупованих територіях Донбасу [3].

Деструктивна роль УПЦ МП проявляється і у відмові у її храмах відспівувати загиблих українських героїв-воїнів неоголошеної російсько-української війни. На переконання заступника директора науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти України, історика церкви Арсена Зінченка: «Відмова у відспівуванні загиблого воїна АТО – пряме порушення церковних канонів шляхом спекуляції на тему «братовбивча війна». Більшість духовенства Української православної церкви Московського патріархату є «агентами Кремля». Значна частина духовенства потурає московським загарбникам, не називає агресію агресією, а деякі дійшли до прямого порушення церковних канонів – відмовляються відспівувати наших героїв, які загинули на цій війні [10]».

Доказом того, що предстоятель УПЦ МП працює на РФ та є виразником та стовпом ідеології «русского мира» в Україні стала подія, яка відбулася під час урочистого засідання парламенту, коли президент Петро Порошенко зачитував імена героїв України, які отримали це звання під час антитерористичної операції та повідомив присутнім, що звання героя України отримав 21 боєць, 10 з них – посмертно. Натомість священники УПЦ МП на чолі з предстоятелем церкви Онуфрієм не встали. Цей список зал зустрів оплесками, піднялися навіть іноземці. Нагадаємо, що урочисте засідання було присвячено 70-й річниці перемоги над нацизмом у Європі. На нього прийшли всі лідери України, ветерани Червоної армії та УПА, генсек ООН Пан Гі Мун [15].

Щоби подолати деструктивні дії п'ятої колони, якою є УПЦ МП в Україні сюди слід втрутитися державним органам влади, у тому числі і Службі безпеки України, адже «церковний конфлікт загрожує спричиненням напруженості у етнонаціональній сфері. Він не лише створює незручності для діяльності релігійних організацій, нормального задоволення віруючими своїх релігійних потреб, а й гальмує процеси національно-духовного відродження та утвердження української державності» [18, с. 10]. На нашу думку, в умовах неоголошеної війни з РФ та її сателітами на окупованій частині Донбасу міжцерковний конфлікт слід розглядати як загальнонаціональну проблему, тому роль державних органів полягає у посередництві його врегулювання. Об'єднання зусиль проукраїнських християнських конфесій і держави у подоланні міжцерковної напруги є важливою передумовою досягнення національної та етнічної злагоди, утвердження громадянського спокою в суспільному житті України .

Значну роль у подоланні міжконфесійних та етнічних конфліктів сучасної незалежної України відіграє духовно-релігійний феномен протестантизму. Співіснуючи разом з православ'ям та греко-католицизмом – релігій з яскраво вираженим національними рисами та місцевою специфікою, він з часом теж почав набувати певного етнічного забарвлення. Це стало

очевидним після набуття Україною своєї незалежності, коли баптистські громади швидко українізувалися, створили свої автономні центри, при цьому тримаючись дистанційно від влади, вони проявляють конфесійну віротерпимість та готовність до діалогу з іншими релігійними конфесіями [18, с. 10].

Хоча картина сучасного українського баптизму є досить різноманітною, але головними її рисами є значна євангелізаційна та соціальна активність – як правило, у сфері благодійності, а не в політичній. Активна участь протестантських релігійних громад в розбудові Української Держави, проявляється у впровадженні ними у сучасний вітчизняний соціокультурний вимір духовно-соціальних вартостей, які не тільки проголошуються, а й реально втілюються в життя сотнями тисяч громадян нашої Батьківщини. Це і трудова мораль, міцна сім'я, здоровий спосіб життя, увага до окремої особистості, демократизм у взаємовідносинах, ініціативність, відсутність етнічної, релігійної і расової нетерпимості, розповсюджена практика взаємодопомоги спілкування тощо.

Щодо стосунків із державою, «сучасний український баптизм досить послідовно дотримується принципу невтручання церкви в політичні справи. Водночас потрібно визнати толерантну, виважену позицію ВСО ЄХБ стосовно інших конфесій. Лідери ЄХБ дуже часто виконують миротворчу місію поміж іншими церквами» [6]. Ось вже багато років як Всеукраїнський Союз Євангельських Християн Баптистів разом з іншими конфесіями 24 серпня на честь Дня Незалежності України у Софіївському соборі бере участь у проведенні єкуменічної «Молитви за Україну». 27 травня 2017 р. Президентом ВС ЄХБ Валерієм Антонюком було оголошено у засобах масової інформації всім віруючим приєднатися до Національного Дня Молитви за Україну, який відбувся в Києві у Палаці спорту [2]. Такі заходи важливі тим, що сприяють релігійній толерантності та міжконфесійному єднанню українських Церков, що сприяє міжнаціональному та міжетнічному миру і спокою України та її громадян.

Таким чином, вплив етнополітичних процесів на діяльність Християнської Церкви загалом, і громад Євангельських Християн Баптистів зокрема, в тоталітарні часи і постколоніальній Україні був є і буде як деструктивним так і конструктивним. Прикладом деструктивного впливу державних органів на релігію і християнські конфесії стали часи радянського тоталітаризму ХХ ст., коли ініційоване з боку державних органів об'єднання протестантських релігійних громад під егідою ВРЄХБ перетворили Церкву на підконтрольну організацію органам спецслужб. Така ситуація склалася не тільки в середовищі євангельських християн-баптистів, так співпрацювали з тоталітарним режимом майже всі офіційно визнані релігійні об'єднання і церковні громади. Ініційовані спецслужбами обмеження релігійної свободи, які оголошувалися від імені провладного ВРЄХБ призвели до внутрішнього розколу Церкви ЄХБ, подолати який вони досі так і не змогли.

В сучасних умовах, коли Українська держава знаходиться в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією найбільшою небезпекою для етноконфесійного миру є намагання її п'ятої колони – проросійських політичних партій та рухів, дестабілізувати ситуацію в Україні за сприяння УПЦ МП. Деструктивна політика УПЦ МП проявляється в намаганні пропагувати в своїх проповідях офіційну ідеологічну доктрину РФ – «русский мир». Їхня релігійна нетерпимість та радикалізм у національному питанні призвели не тільки до переслідування громадян України за релігійною ознакою, а й вчинень злочинів проти людяності.

Натомість з отриманням незалежності Україною протестантські громади і ЄХБ активно долучилися до розбудови своєї Церкви та держави. Вони швидко українізувалися, створили свої автономні центри, тримаються дистанційно від влади, але проявляють конфесійну віротерпимість та готовність до діалогу з іншими релігійними конфесіями.

На наше переконання, головним завданням держави вбачається не в конструюванні єдиної національної Церкви, або нав'язуванні Християнській Церкві своєї політики та бачення їхньої місії, а запобігання втручання в

духовні справи політичних партій та рухів, у свою чергу вищі ієрархи та керівники Церков повинні унеможливити використання своїх вірних та їхніх приміщень у політичних та ідеологічних цілях, потуранню агресії та релігійної нетерпимості. Насамперед держава і провідні конфесії України спільними зусиллями повинні подбати про створення умов гармонізації міжцерковних відносин, утвердження справжнього релігійного плюралізму, мирне співіснування різних віросповідань, забезпечення рівного правового статусу, виховання терпимості і толерантності у віруючих різної етнічної та конфесійної приналежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братский листок. – №9-10. – 1956 г. – С. 1-8.
2. Валерій Антонюк запрошує на Національний День Молитви за Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cuwqHhBDZIg&feature=share>. – Заголовок з екрану.
3. Вбивство п'ятидесятників у Слов'янську. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Заголовок з екрану.
4. Висовень О. Становище протестантських громад на тимчасово окупованій території Сходу України / О. Висовень // Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. – К.: «МП Леся», 2016. – С. 212-220.
5. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні в 1940 – 1960-х роках: політичний дискурс / В. Войналович. – К., 2005. – 741 с.
6. ВСЦ ЄХБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecbua.info/index.php?option=com_content&view=article&id=286%3Aqq--vii&catid=66&Itemid=131&lang=ru&showall=1. – Заголовок з екрану.

7. Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна. (Історико-правовий аналіз): Монографія. За ред. І.І. Тимошенка / Ю. Кальниш, В. Остроухов, В. Петрик, С. Сьомін. – К., 2002. – 136 с.
8. Єленський В. Державно-церковні взаємини (1917–1991) / В. Єленський. – К., 1991. – 72 с.
9. Записано 14 вересня 2016 р. від Бойко О.В. 1985 р.н, який мешкає в м. Переяслав-Хмельницький Київської області.
10. Зінченко А. Експерт пояснив чому в УПЦ МП не отпевают погибших воинов АТО / А. Зінченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsonline24.com.ua/ekspert-obyasnil-pochemu-v-upsc-mp-ne-otpevayut-pogibshix-voinov-ato/>. – Заголовок з екрану.
11. Крючков Г. 20 лет по пути возрождения. Слово на юбилей председателя Совета Церквей ЕХБ Г.К. Крючкова // По пути возрождения. – М., 1989. – С. 10-11.
12. Куроедов В. Религия и закон / В. Куроедов. – М., 1970. – 65 с; його ж: Советское государство и церковь. – М., – 1976. – 80 с; його ж: Религия и церковь в Советском государстве. – М., – 1981. – 236 с.;
13. На Донбасі посилюються релігійні утиски. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecb-doluna.at.ua/news/2014-12-22-71>. – Заголовок з екрану.
14. Руденко А. Евангельские христиане-баптисты и перестройка СРСР / А. Руденко // На пути к свободе совести. – М., 1989. – С. 340-360.
15. Українська православна церква Московського патріархату йде на дно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KQfVc6gcvvw>. – Заголовок з екрану.
16. Хресна хода УПЦ МП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Заголовок з екрану.
17. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф.4648, оп.2, спр.12, арк.176.

18. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз) / О. Шуба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/religion/00347954_1.html. – Заголовок з екрану.